

гражданского законодательства. Это проявляется в структуре современного гражданского законодательства, в появлении новых правовых норм и новых способов регулирования правовых отношений в соответствии с принципом справедливости.

Ключевые слова: принцип справедливости, уравнивающая справедливость, природное право, право народов, римское право.

Анотація

Бабич І. Г. Принцип справедливості в римському праві і в сучасному цивільному праві України. Стаття.

У статті розглядається еволюція, значення і місце принципу справедливості в римському праві та в сучасному цивільному праві України.

Певною мірою зберегли своє значення та актуальність положення, які були сформульовані давньоримськими юристами про нерозривний зв'язок права і справедливості, права і добра.

Ідея справедливості, яка була однією з основних ідей, які сформували римське право як зразок системи цивільного права, є актуальною для розвитку сучасного цивільного законодавства. Це проявляється в структурі сучасного цивільного законодавства, і в появі нових правових норм і нових способів регулювання правових відносин у відповідності до принципів справедливості.

Ключові слова: принцип справедливості, урівнююча справедливість, природне право, право народів, римське право.

Summary

Babich I. G. The Principle of Justice in Roman Law and Modern Civil Law of Ukraine. — Article.

The article disposes the evolution, validity and place of the principle of justice in Roman law and modern civil law of Ukraine.

To some extent, provisions which were formulated by ancient Roman jurists about the indissoluble connection of law and justice, law and good, retained their importance and actuality.

The category «justice» has in legal practice self-importance: it is one of the guiding principles during the disposal of the legal cases where a court or other proper authorities are granted by the discretion. [6, 19] The idea of justice, which was one of the main ideas that have shaped the Roman law as a model system of civil law, is relevant for the development of modern civil law. It is manifested in the structure of the modern civil law, and the emergence of new norms and new ways of legal relations regulating in accordance with the principle of justice.

Keywords: principle of justice, equating justice, natural law, folk law, Roman law.

УДК 347.122:007

М. В. Матійко

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Стрімко зростає значення інформації в усіх без винятку сферах діяльності людини. Велика увага стала приділятися раціоналізації та використанню інформації у сфері соціально-правової реальності.

Роль та значення функцій права не можуть бути сталими. На певних історичних проміжках часу вони можуть змінюватися. Соціальне призначення права визначається потребами суспільного розвитку. Сучасний погляд на механізм дії права дозволяє поряд із нормативним регулюванням виокремлювати інформаційно-ціннісний вплив на суспільні відносини. Тенденції персоналізації,

глобалізації, інформатизації та фрагментації суспільного життя підвищують роль інформаційної функції права, яка проявляє себе і на цивілістичному рівні.

Здатність права впливати на суспільні відносини може бути реалізована через вплив на свідомість та поведінку їх учасників. Такий вплив стає можливим завдяки отриманню суб'єктами відповідної правової інформації. Інформаційна функція цивільного права — інформаційний напрямок впливу цивільного права на суспільні відносини та інформаційне соціальне призначення цивільного права.

Слід зазначити, що деякі питання інформаційної функції цивільного права побіжно розглядалися у процесі дослідження тих чи інших аспектів функціонування цивільного права та права взагалі (М. І. Байтін, О. О. Гаврилов, В. М. Кудрявцев, В. М. Лебедев, Д. А. Липинський, О. М. Лоцихін, І. В. Москаленко, А. Г. Михайлянц, Н. М. Овощенко, М. С. Полевой, Т. М. Радько, М. М. Расолов, А. Я. Риженков, В. Г. Смирнов, Н. А. Чечина та ін.). Однак жодне із цих досліджень не було спеціально присвячене дослідженню проблем інформаційної функції цивільного права. Крім того, більшість названих авторів здійснювали свої дослідження на законодавчому та фактичному матеріалі, що сьогодні значною мірою втратив чинність.

До складу структури функції цивільного права входять як елементи, що властиві функції цивільного права, так і ті, що стоять поза функцією, але в силу нерозривного зв'язку належать до її структури. Структуру функції цивільного права становлять суб'єкт функції цивільного права, об'єкт функції цивільного права, зміст функції цивільного права, засоби реалізації функції цивільного права. Суб'єкт функції цивільного права — це суб'єкт, завдяки якому здійснюється вплив на суспільні відносини у певному напрямку, і цивільне право набуває соціального значення. Об'єкт функції цивільного права — це суспільні відносини, на які цивільне право здійснює вплив. Зміст функції цивільного права становить спосіб впливу цивільного права на суспільні відносини у певному напрямку, в якому проявляються сутність, ознаки та основні властивості цивільного права. Засоби реалізації функції цивільного права — це засоби забезпечення впливу цивільного права у певному напрямку (мова йде не про засоби забезпечення реалізації правил поведінки, які знаходяться в нормах права, а про засоби забезпечення впливу права, галузей права в певних напрямках).

Засоби реалізації функцій права визначаються специфікою змісту останніх, зокрема ступенем економічної, політичної та виховної спрямованості, яка може бути різною залежно від того, яка галузь права береться до уваги. Засоби забезпечення реалізації функцій права можна поділити на економічні, правові та ідеологічні.

Отже, засоби реалізації інформаційної функції цивільного права — це засоби забезпечення впливу цивільного права в інформаційному напрямку.

Стала в юридичній науці конструкція логічної структури норми покликана враховувати момент зв'язку права і його адресатів принаймні засвоєння норм, їхнє переведення у свідомість. Цивільне право буде діяти більш ефективно,

якщо нормативний акт задовольнить інформаційну потребу адресата. Таким чином, акт повинен бути складений зручно, тобто не за юридичною структурою, а за тими інформаційними структурами, які відображають типові для даних адресатів потреби у цивільно-правовій інформації (наприклад, угруповання всіх санкцій у главі «Відповідальність» і т.ін.). Поширювати це на великі нормативні акти, зміст яких дуже часто лише через ланцюг ланок (тлумачення, застосування і т. д.) доходить до адресатів, не завжди правильно. Ці ланки так чи інакше переведуть юридичну структуру в структуру інформаційної потреби, тому така побудова самого закону може призвести лише до перекручувань інформації на шляху її руху до адресата. Отже, великі нормативні акти (Конституція, Цивільний кодекс) повинні найбільш повно виражати логічну структуру норм. Ця вимога не є обов'язковою стосовно цілої системи підзаконних актів, що їх конкретизує, які й існують для того, щоб перерозподілити інформацію загальних норм для полегшення орієнтації в них при вирішенні конкретного питання. В актах, що конкретизують, можливі досить значні перекручування логічної структури норм, однак вони не позначаються негативно на реалізації права і на дотриманні законності, якщо, як вірно помітив С. М. Братусь, буде бажання неухильно дотримуватися законності, чітко працюватимуть юрисдикційні органи, буде високою свідомість посадових осіб, що застосовують право [1, 77].

Сприймають цивільно-правову норму різні адресати, частина яких має недостатні знання, загальну культуру, щоби правильно логічно цю інформацію засвоїти. Конкретна норма обмежує, звужує різноманітність абстрактної (у змісті різноманітності конкретних моментів, що міститься в ній). Але користуватися тільки конкретними нормами законодавець не в змозі — межі ставить обсяг законодавства. Отже, керуючись певними критеріями, законодавець дотримується балансу, використовуючи сполучення абстрактних і конкретних норм. Найбільш привабливими є такі критерії, як важливість даного виду суспільних відносин, серйозність санкцій і т.ін. Виокремлюється й інший критерій, а саме, інформаційна своєрідність регульованих відносин. У сфері, наприклад, кримінального права в основі системи норм лежить низка чітких принципів і основних моментів, які роблять всю галузь винятково компактною та чіткою за структурою. Це пояснюється тим, що у всьому різноманітті конкретних злочинів можуть бути порівняно легко виокремлені загальні ознаки (родові, видові), що дозволяє всю інформацію сконцентрувати у декількох сотнях статей кодексу. Крім того, опис злочинних діянь, санкцій і багато норм загальної частини здебільшого є однаковими для більшості суб'єктів. У сфері ж цивільного права у відносинах між людьми існує велика кількість різноманітних факторів: параметрів особистості, строків, фінансових показників, матеріальних об'єктів, технічних характеристик. Часто й різко змінюються не тільки параметри, але й навіть принципи функціонування тієї або іншої організації, установи. Отже, до існуючих нормативно-правових актів невисокого рівня часто вносяться зміни, створюються нові акти: положення, інструкції, правила. Цілком зрозуміло, що надлишковість

такого роду інформації необхідна. З врахуванням різних за рівнем правової культури категорій адресатів можна варіювати надлишковість текстів нормативних актів. Уявляється очевидним, наприклад, що є необхідною більша надлишковість текстів актів, що стосуються звичайних адресатів. Тут необхідні детальні пояснення, дефініції. Що стосується категорії специфічних адресатів — посадових осіб або юристів у сфері їхньої професійної діяльності, то тут потрібні стислі, короткі, мінімальні за розміром акти, розраховані на юридично освічених і компетентних адресатів, тим більше що ці акти зазвичай стосуються питань, які постійно перебувають в сфері діяльності цих осіб і тому добре їм відомі. Специфіка діяльності посадових осіб і взагалі юридично підготовлених адресатів полягає саме у тому, що в ній поєднується застосування абстрактних, загальних норм із застосуванням професійних і юридичних знань, що робить зайвою надмірну деталізацію приписів. У зв'язку з тим що посадові особи є більш типовим адресатом приписів для публічного права, у цивільному праві є цілком виправданою більш часта у порівнянні з публічним правом необхідність детальних пояснень та дефініцій.

Суб'єктивне цивільне право є найважливішим елементом правового регулювання та відіграє важливу роль у його механізмі [2, 10; 3, 18], таким чином є важливим засобом реалізації інформаційної функції цивільного права.

Суб'єктивне право визначається як «міра дозволеної поведінки уповноваженої особи, що забезпечується юридичними обов'язками інших осіб та належить їй для задоволення її інтересів» [4, 347–353]. Будучи важливим чинником правового розвитку, суб'єктивне право формує потенціал активності громадян, створює передумови розширення волі людини [5, 2]. Воно опосередковує дозвольно-диспозитивну сутність нормативно-правового регулювання, забезпечує волю та ініціативу учасників цивільного обороту [2, 1]. Виникнення будь-якого суб'єктивного цивільного права є результатом взаємодії цивільно-правової норми, цивільної правоздатності і юридичного факту. Саме про наявність останніх інформує суб'єктивне цивільне право. Наявність юридичного факту також має великий інформаційний потенціал. У підручнику за редакцією Є. О. Харитонова зазначається, що «підстави виникнення, припинення і трансформацій цивільних правовідносин ґрунтовно відрізняються від юридичних фактів в інших галузях права за видами, змістом і характером правових наслідків. Зокрема, цивільні права і обов'язки виникають (припиняються, змінюються тощо) не лише з підстав, передбачених актами цивільного законодавства, але також внаслідок дій суб'єктів цивільних відносин, котрі на підґрунті загальних засад цивільного права (законодавства) породжують відповідні цивільні права і обов'язки» [6, 29]. Для механізму юридичного регулювання є характерним усвідомлення саме юридичних наслідків певних умов, фактів та поступків. Суб'єкт права на основі закріплених у нормі юридичних фактів з високим ступенем вірогідності може скласти прогноз тих наслідків, які мають настати.

Принципове значення має точно вивірене співвідношення між чітко визначеними юридичними фактами та обсягом вільного розсуду. Для адміністративно-

го методу це одне співвідношення, для цивілістичного — інше. Для цивільного права є характерною більша, у порівнянні з адміністративним правом, і менша у порівнянні з кримінальним правом, деталізація юридичних фактів. Більш деталізоване визначення суб'єктів або об'єктів правових відносин у нормах цивільного права дозволяє зняти частину інформаційного навантаження із системи юридичних фактів. Що ж стосується адміністративного права, то там питома вага інформаційного навантаження переноситься здебільшого на визначення суб'єктів. Це необхідно враховувати при удосконалюванні регулювання у галузях права, при розробці нормативних актів, у процесі кодифікації законодавства. Інформаційний потенціал юридичних фактів розкривається також у визначенні мотивів поведінки особи.

Необхідною умовою набуття особою суб'єктивних цивільних прав є наявність у неї цивільної правосуб'єктності. Природною передумовою цивільної правосуб'єктності є природне право. Таким чином, одним із аспектів прояву інформаційної функції суб'єктивного цивільного права може бути й інформування суб'єктів про природне право. Інформаційний потенціал цивільної правоздатності як передумови суб'єктивного цивільного права може бути розкритий в інформуванні суб'єктів про можливість данного суб'єкта мати інші суб'єктивні цивільні права та обов'язки.

Здобуття конкретним суб'єктом своїми діями для себе конкретного суб'єктивного цивільного права може інформувати не просто про наявність дієздатності, а навіть про її вид: часткову, неповну, повну, або про обмежену дієздатність, а відповідно й про загальну здатність суб'єкта своїми діями здобувати для себе певне коло суб'єктивних цивільних прав і створювати певне коло цивільних обов'язків. Завдяки отриманню інформації щодо суб'єктивних прав окремих суб'єктів можна також скласти уяву про їх волю та інтереси.

Ефективність інформаційної функції суб'єктивного цивільного права багато в чому залежить від ступеня повноти та формальної визначеності законодавчого закріплення правомочностей основних майнових та особистих немайнових прав, а також точності їхньої договірно-правової інтерпретації. Так, наприклад, розкриття структури суб'єктивного права власності з визначенням правомочностей і субправомочностей, а не проста констатація їхнього існування у ч. 1 ст. 317 ЦК України, сприяло би посиленню інформаційної функції суб'єктивного цивільного права. У зв'язку із зазначеним, ч. 1 ст. 317 ЦК України могла би мати такий вигляд: «Власникові належать право на власну поведінку, змістом якого є право володіння — юридична можливість фактичного впливу на річ, право користування — юридична можливість видобування споживчих властивостей речі, право розпорядження — юридична можливість визначення фактичної та юридичної долі речі; право вимагати від усіх не створювати перешкод у здійсненні права власності; право звернутися до державних органів за захистом порушеного права власності».

Інформаційна функція суб'єктивного цивільного права може проявляти себе також в інформуванні про наявність юридичного обов'язку, що йому кореспондується.

Література

1. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (Очерк теории) / С. П. Братусь. — М. : Госюриздат, 1954. — 216 с.
2. Мичурина Л. В. Субъективное право в системе юридических средств гражданско-правового регулирования: структурно-функциональный анализ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право ; Семейное право; Предпринимательское право ; Международное частное право» / Л. В. Мичурина. — М., 2004. — 26 с.
3. Хохлова Е. М. Субъективное право и юридическая обязанность в механизме правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве» / Е. М. Хохлова. — Саратов, 2008. — 26 с.
4. Харитонов Є. О. Реалізація та захист суб'єктивних прав через призму класифікації правовідносин / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova // Актуальні проблеми політики. — О., 2002. Вип. 13–14. — С. 347–353.
5. Гаврилов В. Н. Категория субъективного права в отечественном правоведении : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История правовых учений» / В. Н. Гаврилов. — Казань, 2006. — 18 с.
6. Цивільне право України : підручник / за ред. Є. О. Харитонova. — О. : Юрид. л-ра, 2005. — 640 с.

Анотація

Матійко М. В. Засоби реалізації інформаційної функції цивільного права. — Стаття.

Стаття присвячена детальному аналізу засобів реалізації інформаційної функції цивільного права. Автор обґрунтовує ефективність інформаційної функції суб'єктивного цивільного права, надає класифікацію елементів структури функції цивільного права.

Ключові слова: інформація, суб'єктивне право, функції права, засоби реалізації.

Аннотация

Матийко Н. В. Средства реализации информационной функции гражданского права. — Статья.

Статья посвящена детальному анализу способов реализации информационной функции гражданского права. Автор обосновывает эффективность информационной функции субъективного гражданского права, представляет классификацию элементов структуры функции гражданского права.

Ключевые слова: информация, субъективное право, функции права, способы реализации.

Summary

Matyko N. Means of Implementing the Informational Function of Civil Law. — Article.

The article provides detailed analysis of the implementation means of civil law information function. The author justifies the effectiveness of subjective civil law information function, the structure of civil law function is classified into elements.

Keywords: information, subjective law, functions of law, means of implementation.